

Література

1. Білик М.Д. Сутність і оцінка фінансового стану підприємств / М.Д. Білик // Фінанси України. – 2005. – № 3. – С. 117.
2. Герасименко С.С. Передбачення фінансового стану підприємства при оцінці його здатності до продовження діяльності / С.С. Герасименко, Н.А. Головач // Актуальні проблеми економіки. – 2003. – № 4. – С. 2-4.
3. Козак В.Г. Удосконалення методики аналізу фінансового стану підприємств України / В.Г. Козак // Економіка АПК. – 2005. – № 3. – С. 53-63.
4. Мних Е. Оцінка фінансового стану підприємств за умов застосування методів точкової статистичної експертизи / Е. Мних, Н. Біленька // Бухгалтерський облік і аудит. – 2004. – № 2. – С. 27-31.

Иляш О.И., Патко М.М. Потребность оценивания финансового потенциала торгового предприятия

Рассмотрен вопрос анализа и оценивания финансового потенциала предприятия, их важность из позиции обеспечения последующего развития, системы показателей и факторов, которые влияют на их проведение. Определен нужный алгоритм проведения анализа и оценки с учетом особенностей деятельности предприятий. Установлено, что действенность управленческих решений на микро- и макроуровнях в значительной мере зависит от результатов оценивания финансового состояния субъектов ведения хозяйства, содержание которого выходит за пределы вычисления отдельных коэффициентов и предусматривает изучение комплекса показателей, которые отображают разные аспекты деятельности предприятия.

Ключевые слова: потенциал, финансовый потенциал, финансовое состояние предприятия, оценка финансового потенциала, система финансового управления предприятием.

Ilyash O.I., Patko M.M. Need to assess financial potential outlet

In this article, consider the analysis and evaluation of financial capacity of enterprises, their importance from the perspective of further development of indicators and factors that influence their conduct. Determined necessary algorithm analysis and evaluation, taking into account the peculiarities of the enterprise. It is set that effectiveness of administrative decisions on micro- and macrolevels to a great extent depends on the results of evaluation of the financial state of subjects of menage, maintenance of which goes out outside the calculation of separate coefficients and foresees the study of complex of indexes which represent the different aspects of activity of enterprise.

Keywords: potential, financial potential, financial state of enterprise, estimation of financial potential, system of financial management an enterprise.

УДК 658.115.31:658.14/17

Доц. Р.Р. Августин, канд. екон. наук –
Тернопільський національний економічний університет;
здобувач О.Б. Саприка – Львівська КА; доц. Н.М. Галазюк, канд. екон. наук –
Луцький національний технічний університет

ОСОБЛИВОСТІ ОРГАНІЗАЦІЇ ФІНАНСОВИХ ВІДНОСИН ПРИРОДНОГО МОНОПОЛІСТА В УМОВАХ ПЕРЕХІДНОЇ ЕКОНОМІКИ

Визначено особливості організації фінансових відносин природного монополіста в умовах транзитивної економіки. Розкрито роль прибутку, як важливого індикатора фінансово-економічної діяльності монополіста. Охарактеризовано методику регулювання цін (тарифів) на товари (послуги) монополіста.

Ключові слова: природна монополія, фінансово-економічна діяльність, господарський розрахунок, прибуток, ціна, регулювання ціни, цінова модель "середні витрати плюс прибуток", інвестиції.

Постановка проблеми. На сучасному етапі розвитку національної економіки особливу увагу потрібно приділяти фінансово-економічній діяльності природних монополій, оскільки вони перебувають у державному секторі та функціонують у середовищі зі статусом ринкової економіки. При цьому, чим більш ринкового характеру набуває національна економічна система, тим актуальнішими стають проблеми самоокупності цих структур.

Особливостям організації фінансових відносин природних монополій присвячено чимало наукових праць. Значний внесок у вирішення цього питання зробили такі сучасні вітчизняні та російські учені, як В. Базилевич, Н. Белоусова, А. Бутиркін, Г.З. Борисенко, В. Бодрова, В. Венгер, І. Галиця, А. Городецький, Я. Жаліло, А. Колганов, В. Кривуцький, А. Френзель, В. Цапелік, Я. Чумакова, А. Юданов та ін. Водночас, трансформація соціально-економічних та політичних відносин в Україні потребує формування нових підходів до організації фінансових відносин природного монополіста, які б враховували закономірності перехідного періоду.

Методика дослідження. У дослідженні визначено характерні особливості організації фінансових відносин природного монополіста в умовах транзитивної економіки.

Результати дослідження. У ринкових умовах господарювання підприємства муніципального сектора економіки ведуть свою діяльність на засадах господарського розрахунку. При цьому дедалі більше уваги приділяється принципам самоокупності та самофінансування, згідно з якими підприємство покриває всі свої витрати за рахунок власних коштів.

Економічна сутність самофінансування зводиться до того, що кошти, які формуються з прибутку, підприємство витрачає для фінансування всіх своїх потреб. Найтрадиційніший погляд на компонент самофінансування можна наведено у працях І.А. Бланка, В.В. Ковальова, І.Т. Балабанова, М.Я. Коробова, які стверджують, що "... самофінансування – це фінансування розвитку підприємства виключно за рахунок сформованих власних фінансових ресурсів, тобто прибутку і амортизаційних відрахувань" [1, с. 154]. Саме тому в ринкових умовах господарювання невідпинно зростає роль прибутку у діяльності природних монополій. Таким чином, можна стверджувати, що ринкові відносини значною мірою посилюють фінансову відповідальність монополіста за результати його діяльності. Це значною мірою визначається ліквідацією державної фінансової підтримки та централізованого вилучення коштів підприємства для створення різних фондів в управлінських структурах [2, с. 456].

Враховуючи ці передумови, в процесі управління фінансово-господарською діяльністю природного монополіста в умовах транзитивної економіки потрібно зосередити значну увагу як на самій категорії "прибуток", так і на загальних результатах його фінансово-економічної діяльності. Ми повністю поділяємо точку зору О.С. Пікузи, який стверджував, що "результативність управління підприємством виступає важливим критерієм оцінки його якості. Будь-яке підприємство функціонує з метою отримання певних резуль-

татів у своїй діяльності: виконання визначеної місії, певних обсягів виробництва і продажу продукції та послуг, одержання прибутку тощо" [3, с. 153].

Значний вплив на формування фінансових результатів діяльності природного монополіста має середовище, в якому він функціонує. В умовах побудови соціально-орієнтованої ринкової економіки відбулося переведення більшості підприємств із статусом природної монополії на повну самоокупність. При цьому відбулося це за умов переходу інших галузей, особливо енергопостачальних, до світових цін на свою продукцію та невисокого, порівняно із світовим, рівнем заробітної плати у державі, і, відповідно, низької платоспроможності населення як основного споживача послуг. Таким чином, результатом реформування галузі, усунення держави від проблеми фінансування стало підвищення тарифів за послуги та зниження платоспроможності споживачів цих послуг. На наш погляд, усунення цих проблем можливе лише тоді, коли державне регулювання природних монополій буде носити більш категоричний характер. Повне відшкодування собівартості комунальних послуг, що дає змогу рентабельне ведення фінансово-економічної діяльності на цих підприємствах, побудовано на принципах, які були розроблені західними спеціалістами для країн Східної Європи, що консультували управління народним господарством у ринковому середовищі. Повне відшкодування вартості комунальних послуг є однією з умов Міжнародного валютного фонду щодо кредитування економіки держави. Але, як вірно зазначив П. Єщенко, "іноземні експерти і консультанти, яких нині так багато в Україні... неадекватно розуміють реальні особливості перехідного періоду, існуючі соціально-економічні суперечності, менталітет більшості наших людей" [4, с. 53].

Перетворення муніципальних підприємств монополістичного характеру у суб'єкти господарювання територіально-колективних громад також передбачає припинення їх фінансування з державного бюджету і перекладення цієї функції на місцеві бюджети. Це призвело до того, що "на рівні місцевого господарства було створено сектор економіки із певною специфікою формування доходів, видатків, отримання прибутку та його розподілу; житлово-комунальні підприємства як складова місцевого господарства мали свої особливості організації фінансових відносин, які носили односторонній характер, бо кошти для фінансування їх діяльності виділялися із бюджету, а податки та інші платежі до бюджету ними не сплачувалися" [5, с. 114]. Особливістю функціонування природних монополій в Україні є те, що вони залишаються державними підприємствами, які працюють і на природно монопольному, і на потенційно конкурентних ринках. У даній ситуації ми підтримуємо точку зору І. Галиці, який зазначає, що "сучасна ринкова система, побудована виключно на ринкових підйомах регулювання, – це міф: вона являє собою, насамперед, симбіоз державного та ринкового регулювання" [6, с. 52].

Підприємства, що формують муніципальну природну монополію, належать до невиробничої сфери і є самостійною галуззю. Істотною особливістю таких підприємств є те, що, на відміну від більшості суб'єктів господарювання, максимізація прибутку не висувається основною метою їх діяльності. Вартість послуг та рентабельність таких підприємств регулює держава через місцевий бюджет, який є джерелом оплати частини вартості послуг цих під-

приємств за деякі категорії громадян. Крім цього, із місцевого бюджету компенсується та частина витрат, яка пов'язана із планово-збитковою діяльністю.

Особливість організації фінансових відносин підприємств, що формують муніципальну природну монополію обумовлена появою таких об'єктів в обліку, аналізі і управлінні фінансами, як дотації, пільги та субсидії. Підприємства, що формують сектор природної монополії зазвичай отримують дотації з бюджетів різних рівнів, відшкодування субсидій та витрат від надання пільг на оплату послуг окремим категоріям громадян. Такий підхід широко використовується й у світогосподарській практиці. Однією з популярних рекомендацій урядам іноземних держав є надання таким галузям субсидій і вимога, щоб фірми призначали ціну, яка б дорівнювала їхнім граничним затратам. Такий підхід є економічно виправданий лише тоді, коли субсидіювання відбувається своєчасно і в повному обсязі. водночас, варто наголосити, що у світовій практиці більшість урядів намагаються зробити такі індустрії самоокупними. На такому ж шляху перебуває реорганізація галузі в Україні. Однак, на балансі таких підприємств перебувають об'єкти основних засобів, що належать до сфери управління органів місцевого самоврядування й місцевих органів виконавчої влади, що призводить до виникнення проблеми їх амортизування, реновації, формування джерел на їх відновлення. Усе це призводить до того, що прибуток найчастіше спрямовується не на реінвестування, а на вирішення поточних проблем. Важливо, щоб розподіл прибутку між державою та окремими суб'єктами економічної діяльності був не лише в інтересах держави, але й забезпечував об'єктивні потреби розширеного відтворення кожного підприємства [7, с. 11].

Класична економічна теорія стверджувала, що головною метою фінансово-економічної діяльності будь-якого підприємства є максимізація прибутку. Так, найяскравіший її представник А. Сміт наголошував, що максимізація прибутку окремим суб'єктом господарювання веде до максимізації всього суспільного добробуту. Реалізація цієї мети забезпечувалася шляхом досягнення рівності показників граничного доходу і граничних витрат підприємства. Однак згодом це формулювання головної мети фінансово-економічної діяльності підприємства було спростоване. Так, було доведено, що максимізація прибутку не завжди забезпечує належні темпи економічного розвитку підприємства. Адже отриманий високий прибуток може бути повністю витрачений на мету поточного споживання, внаслідок чого підприємство буде позбавлене основного джерела формування власних фінансових ресурсів для подальшого розвитку. Ми вважаємо, що головною метою фінансово-економічної діяльності природного монополіста має стати забезпечення максимізації добробуту власників підприємства, що отримує конкретний вираз в максимізації ринкової вартості підприємства.

Поряд з цим, не можна недооцінювати значення прибутку як важливого індикатора фінансово-економічного розвитку монополіста. Адже і надалі вважають, що прибуток – це певний двигун або генератор розвитку ринкової економіки. Тому в ринкових умовах максимізація прибутку повинна стати не основним, але одним із найважливіших завдань розвитку. Проте намагання монополіста досягти цієї мети може призвести до необґрунтованого зростан-

ня цін, що завдасть явної шкоди споживачам. Уникнути цього можна лише за наявності дієвої системи державного регулювання діяльності монополіста.

Визначальним чинником формування фінансово-економічних результатів монополіста є ціна (тариф). Органи, які здійснюють регулювання, можуть на законодавчому рівні закріпити верхню межу цін. При цьому важливо, щоб встановлені ціни (тарифи) відшкодовували витрати виробництва і забезпечили фірмі так званий "справедливий" прибуток. Такою можна вважати ціну комунальних послуг на рівні середніх валових витрат виробництва, яка дає монополісту змогу покривати витрати виробництва і нарощувати обсяги, оновлюючи при цьому виробничі потужності. Тобто, це оптимальна ціна. Її визначення можливе на основі точної інформації про попит і витрати. Проте на практиці отримати таку інформацію практично неможливо, оскільки середні витрати природних монополістів різні і перебувають під впливом багатьох чинників. Тому теоретична модель норми прибутку на капітал є неприйнятною. На практиці ціна на товар встановлюється на основі норми прибутку і отриманого фірмою відношення балансового прибутку до власного капіталу, виражене у відсотках. Процес регулювання ціни здійснюється у такій послідовності [8, с. 483]:

- базова оцінка власного капіталу;
- визначення середньої норми прибутку на капітал;
- визначення загальної вартості власного капіталу;
- рекомендації контролюючих органів конкретній фірмі дотримуватися визначеної ціни на товари чи послуги, що нею виробляються;
- коригування та оцінка через певний проміжок часу діючої на ринку норми прибутку та поєднання її з попередньо встановленою ціною.

Регулювання природної монополії за допомогою норми прибутку ставить її в рамки цінової моделі "середні витрати плюс прибуток", що значно послаблює стимули регульованої ринкової економіки. Так, якщо прибуток монополіста більший, ніж витрати на певну фіксовану величину, то відпадає потреба у їх мінімізації. Таким чином, слабшають стимули до зниження витрат. Варто також зазначити, що облік результатів не завжди адекватний їх обчисленню. Як стверджує М.Ю. Медведєв, "результат, отриманий при дотриманні законодавчої процедури, безумовно, може служити показником діяльності суб'єкта, але цей показник не завжди прийнятний" [9, с. 570].

З викладеною вище ціноутворюючою моделлю пов'язана ще одна проблема – перехресне субсидіювання, яка за своєю суттю є однією з форм дискримінації цін: для однієї категорії споживачів встановлюються ціни вищі від вартості комунальних послуг (наприклад, промисловість), для інших – нижчі (населення), отже, одна категорія споживачів субсидіює другу.

На собівартість, отже, й на ціну, впливають також структурні й відповідні техніко-економічні чинники. Структурні чинники відображають складові елементи собівартості, зокрема: сировину, матеріали, напівфабрикати; паливо та енергію; заробітну плату та нарахування на неї; утримання та експлуатацію обладнання; накладні та інші витрати.

Техніко-економічні чинники характеризують формування витрат з кожного елемента, а саме:

- місткість витрат (матеріаломісткість, енергомісткість, трудомісткість тощо). Місткість витрат характеризується обсягом використання сировини, енергії, заробітної плати та інших елементів на виробництво відповідних товарів, робіт, послуг. Її зменшення призведе до зниження собівартості;
- вартість витрат (ціни на матеріали, сировину, енергоносії, заробітну плату та ін.).

У світовій практиці набуто практичного досвіду в застосуванні методів управління підприємством на основі його вартості. Усі звикли звертати увагу на зростання доходів, але для подальшого розвитку та процвітання природного монополіста основне значення має ріст вартості та прибутку від інвестицій. Інвесторам треба більше цікавитися запланованими наявними грошовими надходженнями компанії, ніж оголошеним прибутком, тому що це наявний грошовий прибуток. Він може бути перетворений у капітал підприємства для забезпечення його подальшого розвитку [10, с. 92]. В інших випадках виникає потреба зниження прибутків, оскільки з економічної точки зору, доцільним вважається інвестування засобів в дослідження і розробки чи в рекламу, що мають довгострокову окупність.

В умовах розбалансованості економіки виникає проблема щодо акценту фінансової політики підприємств не тільки на формуванні прибутку, а й на його розподілі та використанні. Як зазначає Т. Калайтан, "аналіз різноманітних концепцій прибутку дає змогу вказати напрямки, в якому відбувається пошук ефективних економічних механізмів управління суспільним розвитком і, зокрема, мікрорівневих утворень. Порівняльний аналіз концепцій і сьогоdnішніх економічних умов формування нової соціально-економічної системи дає змогу оцінити правильність вибраного напрямку" [11, с. 447]. Отже, варто наголосити, що з економічної й технічної точок зору, ефективно використаний прибуток гарантуватиме зростання його майбутніх грошових надходжень.

Висновки. Визначальною особливістю фінансово-господарської діяльності природних монополістичних структур на сучасному етапі є те, що вони функціонують на засадах господарського розрахунку. Значна увага при цьому приділяється принципам самоокупності та самофінансування. Саме тому, в процесі управління діяльністю монополіста в умовах транзитивної економіки необхідно акцентувати увагу як на самій категорії "прибуток", так і на загальних засадах його фінансово-економічної діяльності. При цьому максимізація прибутку повинна стати його важливою, але не головною метою. В умовах розбалансованості економіки значну увагу необхідно зосередити також на розподілі та використанні прибутку. Адже ефективно використаний прибуток гарантуватиме монополісту зростання грошових надходжень у майбутньому.

Література

1. Масленникова О.М. Самофинансирование – основа финансового самообеспечения предприятия / О.М. Масленникова // Вісник ДонДУЕТ. – Сер. : Економічні науки. – 2004. – № 3. – С. 154-162.
2. Білуха М.Т. Курс аудиту : підручник / М.Т. Білуха. – К. : Вид-во "Вища шк.", 1998. – С. 574..

3. Пікуза О.С. Теоретичні засади визначення якості управління: сутність категорії і методологія кількісної оцінки / О.С. Пікуза // Актуальні проблеми економіки. – 2004. – № 12. – С. 150-154.

4. Єщенко П. Економіка перехідного періоду: теоретико-методологічні і методичні підходи / П. Єщенко // Економіка України. – 2001. – № 5. – С. 52-58.

5. Гаєвий М.В. Фінанси житлового господарства / М.В. Гаєвий // Фінанси України. – 2002. – № 5. – С. 113-117.

6. Галиця І. Державне регулювання в умовах ринкових відносин / І. Галиця // Економіка України. – 2002. – № 6 (487). – С. 52-58.

7. Курмаєв П.Ю. Шляхи оптимізації джерел інвестиційних ресурсів на регіональному рівні: Економіка: проблеми теорії і практики / П.Ю. Курмаєв // Збірник наукових праць. – Дніпропетровськ : Вид-во ДНУ. – 2002. – Вип. 127. – С. 10-15.

8. Економічна енциклопедія. – У 3-ох т. – Т. 2 / Редкол. : відп. ред. С.В. Мочерний та ін. – К. : Вид. центр "Академія". – 2000. – 847 с.

9. Медведєв М.Ю. Общая теория учета: естественный, бухгалтерский и компьютерный методы / М.Ю. Медведєв. – М. : Изд-во "Дело и Сервис". – 2001. – 752 с.

10. Брігхем Є. Основи фінансового менеджменту / Є. Брігхем : пер. з англ. – К. : Вид-во "Молодь", 1997. – С. 1000.

11. Калайтан Т. Інтерпретація прибутку в обліково-аналітичному забезпеченні управління на макрорівні / Т. Калайтан // Формування ринкової економіки в Україні. – Спецвип. 8 : Формування нової парадигми економічної теорії в Україні. – Львів : Вид-во "Інтереко". – 2003. – С. 447-450.

Августин Р.Р., Саприка О.Б., Галазюк Н.М. Особенности организации финансовых отношений естественного монополиста в условиях переходной экономики

Определены особенности организации финансовых отношений естественного монополиста в условиях транзитивной экономики. Раскрыта роль прибыли, как важного индикатора финансово-экономической деятельности монополиста. Охарактеризована методика регуляции цен (тарифов) на товары (услуги) монополиста.

Ключевые слова: естественная монополия, финансово-экономическая деятельность, хозяйственный расчет, прибыль, цена, регуляция цены, ценовая модель "средние расходы плюс прибыль", инвестиции.

Avgustin R.R., Saprika O.B., Galazyuk N.M. Features of organization of financial relations of natural monopolist are in the conditions of transitional economy

The features of organization of financial relations of natural monopolist are certain in the conditions of transitional economy. The role of income is exposed, as an important indicator of financial and economic activity of monopolist. The method of adjusting of prices (tariffs) is described on the commodities (services) of monopolist.

Keywords: a natural monopoly, financial and economic activity, economic calculation, income, price, adjusting of price, price model, is "middle charges plus an income", investments.

УДК 336.76

*Доц. Л.Є. Альошина, канд. екон. наук;
ст. викл. Д.В. Попович – Львівська державна фінансова академія*

ПІДВИЩЕННЯ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ПРИВАБЛИВОСТІ АКЦІЙ ВІТЧИЗНЯНИХ ПІДПРИЄМСТВ ПРИ УПРАВЛІННІ ЇХ РИНКОВОЮ ВАРТІСТЮ

Стимулювання росту ринкової вартості акцій дає змогу забезпечити підвищення їх капіталізації та інвестиційної привабливості. Управління ринковою вартістю